

АННА ЗАЙЦЕВА-АНЦИФЕРОВА

РОДИННЕ ДЕРЕВО ВОВЧКІВ

Частина 3

Продовжуємо знайомство з „родинним деревом” вовчків. Ви вже знайомі з „нашими” вовчками¹, а ця розповідь про їхніх родичів, які мешкають у країнах Євразії та Африки.

Graphiurus murinus

Вовчок савановий – домашній улюбленець

У світовій фауні вовчків найчисельнішим є рід африканських вовчків *Graphiurus*, який нараховує 12–15 видів. Зрозуміло, що живуть вони на африканському континенті. А найпоширенішим видом серед них є вовчок савановий *Graphiurus murinus* (Desmarest, 1822). Невеликий за розміром тваринці (тіло завдовжки 10 см і такої ж довжини хвіст) вдалося заселити величезну територію південніше Сахари. Сіро-жовтому пухнастому звірку довелося пристосовуватися до різних умов існування. Цей вовчок успішно мешкає у лісі, знаходячи притулок у заростях акацій чи держи-дерева. Він полюбає селитися у садах та на бананових плантаціях, де вистачає смачної соковитої поживи. Відповідно до своєї назви, тварина трапляється на відкритих просторах акацієвих саван, тримаючись чагарників чи кам'яних насипів. Місцеві мешканці часто знаходять цього гризуна поблизу своїх домівок та на окраїнах поселень. Вовчок савановий сплітає гніздо з сухих деревних волокон і розміщує у дуплах та порожнинах під корінням дерев, облаштовує захисток під дахом будинку та у щілинах стін. Дивною звичкою є гніздування у вуликах, куди звірок навідується і з „житлового питання” і поласувати смачним медом та африканськими бджолами. Цей вовчок зовсім не вегетаріанець. Його раціон – це комахи, яйця горобиних птахів та дрібні хребетні, хоча він не відмовиться від поживного насіння дерев та бананів. Вовчок савановий рідко впадає у зимову сплячку, але біологічно здатен до неї. Тому розмноження цього виду триває майже цілий рік. Його пік припадає на вологий сезон від жовтня до березня. Самка народжує нащадків раз чи двічі.

У кронах дерев тваринка рухається швидко, стрімко збігає стовбуром униз головою і без остраху бігає тонкими гілками. Ці гризуни мешкають групами – спілкування є важливою складовою їхнього життя, хоча у гніздах можуть траплятися і поодинокі особини.

¹Про вовчків, які мешкають в Україні, читай у журналі „КОЛОСОК”, №№ 10, 11/2016.

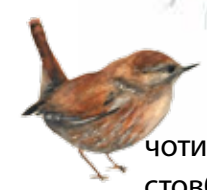
Серед своїх африканських родичів вовчок савановий є найвідомішим домашнім улюбленцем. М'яке хутро, рухливі вушка, пухнастий хвіст, невеликі розміри, цікава мордочка, непосидючий характер і надзвичайна товариськість посприяли тому, що у всьому світі цього вовчка утримують вдома. Постійне з'ясування стосунків і активна дослідницька поведінка – до цього треба бути готовим власникам цих гризунів. Водночас, люди можуть спостерігати за звірятками, які сидять на мисці з молоком, умочивши туди хвости. Або намагаються затягнути завелику сливку через замалий вхідний отвір власного будиночка. Цікаво, що в Україні цей вид відомий багатьом людям саме як домашня тваринка, тоді як українські види вовчків є абсолютно незанимаєми.

Yamane – гордість Японії

У минулому рід японських вовчків *Glirulus* складався з семи видів. Один з вимерлих видів навіть мав пристосування до літання! Але до нашого часу зберігся лише вовчок японський *Glirulus japonicus* (Schinz, 1845). Цього найменшого представника родини (завдовжки до 8 см, хвіст до 5,5 см) обожнюють японці. Він є ендеміком, оскільки поширений тільки на трьох островах Японського архіпелагу – Сікоку, Хонсю і Кюсю. Японці називають його „Yamane” і вважають гордістю нації. Одна з причин такої всенародної любові і визнання – привабливий зовнішній вигляд. Маленькі вушка тваринки ледве виступають над хутром світло-бурого кольору; тонкі та довгі шерстинки створюють навколо тваринки пухнастий ореол; вздовж спини тягнеться виразна чорна смуга.

Вовчок японський мешкає у лісах і є винятково деревним створінням. Він вільно пересувається найтоншими гілочками, підвішуючись до них знизу, легко спускається вертикальними стовбурами вниз головою. Наче акробат, звірок може триматися на гілці задніми лапками, а передніми – схопити їжу і у такому положенні ласувати нею. Цей гризун здатен підскочити вгору і зачепитися за гілку відразу

чотирма кінцівками! Він влаштовує гнізда у дуплах, у розвилках біля стовбура, не оминає і дуплянки. Гніздо робить з мохів та лишайників, використовуючи до 25-ти видів цих рослин. У період розмноження самка може збудувати кілька гнізд впродовж однієї ночі. Раз чи двічі на рік народжуються дитинчата, які є розвиненішими порівняно з іншими видами вовчків. У раціоні вовчка японського – насіння і плоди дерев, комахи і яйця дрібних горобиних птахів. Цей вовчок – типовий зимосплячий вид. Восени він влаштовується на зимівлю у дуплах, дуплянках чи сільських домах і спить до весни.

Японці турбуються про свого вовчка, тому будують „зелені мости” над дорогами, щоб звірки могли безперешкодно перебігати від лісу до лісу. Вони створили єдиний у світі „Музей вовчків” („The Yamane museum”).

Вовчок бояличний – пустельна загадка

Селевінія або вовчок бояличний *Selevinia betpakdalensis* (Belosludov, Bazhanov, 1938) – це велика загадка для вчених. Він є ендеміком і трапляється лише у напівпустелях Казахстану. Латина виду промовиста: селевінією тварину названо на честь вченого-зоолога Селевіна В. А., який першим здобув її, а „betpakdalensis” вказує на її мешкання у передгір'ях Бетпак-Дала. Вовчок бояличний настільки рідкісний гризун, що на десятиліття зникає з поля зору науковців. Впродовж 1938–1957 років дослідники здобули лише 32 живих звірка цього виду. У високотехнологічному ХХІ столітті годі знайти кольорову фотографію цього гризуна! Існують старі чорно-білі зображення і малюнки – саме завдяки ним ми можемо уявити собі селевінію. Невелика (довжина тіла 9 см, хвоста 7 см) тваринка має мишоподібний вигляд. Забарвлення м'якого хутра теж мишиного кольору: сіре з темними хвилями на світлому фоні. Звірок має рухливі вушка, які дивовижно складаються у віялоподібні трубки.

Цього вовчка назвали бояличним даремно – він мешкає у заростях бояличу *Salsola arbuscula* та інших пустельних чагарників. Але звірок не живиться цією рослиною, віддаючи перевагу тварин-

ній їжі. Напевно, в кущах бояличу селевінії йому легше вполювати улюблених сарану чи коника. Цей гризун виходить на полювання у вечірні сутінки і вранішні години, коли комахи найменш рухливі. Хоча вовчок бояличний – мовчазна тварина, інколи він може видавати звуки, що нагадують стрекіт саранових. Так, на думку вчених, вовчок приманює об'єкти полювання. Він легко перелазить тонкі гілки кущів, на яких ловить і відразу з'їдає здобич. Між кореннями боялича легше вирити нору, тому саме там, на відміну від більшості вовчків, селевінія будує гнізда. Оселяються особини окремо і зустрічаються раз на рік тільки для продовження роду. Майже півроку цей вид проводить у сплячці, а в активний період багато рухається, пересуваючись невеликими стрибками. Неймовірно, але він добре плаває – цікава навичка, враховуючи мешкання у пустелях. Селевінія не втікає від небезпеки, а вибирає стратегію завмирання. Всі здобуті науковцями звірки завмирили на місці, і їх зловили просто руками!

Казахи не забувають про свого рідкісного гризуна, який підлягає охороні світового масштабу. Зображення селевінії можна побачити на серії марок Казахстану, також на її честь названо науковий журнал „Selevinia”.

Myomimus personatus

Вовчок мишоподібний – гірський незнайомець

Справжній незнайомець серед вовчків – це вовчок мишоподібний або закаспійський *Myomimus personatus* (Ognev, 1924), що належить до роду дуже рідкісних мишоподібних вовчків *Myomimus*. Цей невеликий гризун має тіло завдовжки 8 см і лисий хвіст – 6 см, який подібний до мишачого. Він має попелясто-сіре забарвлення хутра, а також бурувату смугу по хребту і темне кільце навколо очей, схоже на маску. Цього вовчка не дарма називали закаспійським або копетдагським – адже він поширений за Каспійським морем, винятково на території гірської системи Копетдагу, що простягається від Туркменістану до Ірану. Саме тут, у пустелях та напівпустелях кам'янистих передгір'їв і гір мешкає вовчок закаспійський. Вперше його описав дослідник С. І. Огньов у 1923 році. Впродовж наступних 70-ти років науковцям пощастило зловити лише 10 особин цього виду. Тому цей гризун – велика рідкість світового масштабу.

Особливості його життєдіяльності мало відомі вченим. Знаємо, що ці тваринки дуже рухливі і здатні з легкістю бігати прямовисною поверхнею каміння, чіпляючись лапками за найменші нерівності. А взагалі-то цей вовчок – найбільш наземний у родині і мозолі на його лапках незначні. Він віддає перевагу життю на землі, розміщуючи свої захистки серед каміння та у виритих норах. Вовчок закаспійський активний і у сутінках, і вночі. Він закінчує зимову сплячку у квітні, тоді ж починає сезон розмноження. Маючи швидку реакцію, цей звірок вдало полює на тварин на кшталт ящірок і метеликів.

Цей вид включений до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи зі статусом „вразливий”. Однак люди у місцях проживання вовчка закаспійського байдужі до його долі.

Chaetocauda sichuanensis

Вовчок сичуанський – китайська таємниця

Більшій таємниці, ніж вовчок сичуанський *Chaetocauda sichuanensis* (Wang, 1985), годі й шукати. Навіть серед рідкісних вовчків цей вид є най-найрідкіснішим. Вперше його описав у 1985 році науковець Ван Ючжи. У лісах на півдні китайської провінції Сичуань піймали дві особини невідомого науці гризуна. Згодом знахідки визначили як рід вовчків *Chaetocauda*. Ніде, крім Китаю, вони не трапляються, тому є ендеміками і величезною таємницею країни. Досі у руки дослідників потрапили лише п'ять особин вовчка сичуанського! Відомо, що довжина його тіла становить 9 см, а хвоста, вкритого коротким щільним волоссям, – 10 см. Саме хвіст дав назву роду: латиною „chaeto” означає „волосся”, а „cauda” – „хвіст”. Навколо очей цей гризун має темні кільця.

Цей звірок – деревний мешканець, оселяється у гірських мішаних лісах. Як справжній вовчок – активний вночі. Його плетені гнізда знаходять на деревах. Розмноження цього гризуна починається у травні. Харчується він рослинною їжею.

Вовчок сичуанський є таємницею для світу, досі відсутні наукові дослідження цієї тварини. Як дуже рідкісний вид, він занесений до Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи.

Юні читачі! Буду дуже вдячна за повідомлення інформації про зустрічі з вовчками чи знахідки їхніх гнізд.
Зайцева-Анциферова Анна, тел. 0979663923,
anna.avellana@gmail.com